

СУТНІСТЬ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Дослідження економічної сутності платоспроможності та її значення для подальшої прибуткової діяльності підприємства є актуальною задачею сучасної економічної системи. Питання щодо змісту, класифікаційних ознак, аналізу і в цілому управління платоспроможністю підприємства недостатньо розкриті у вітчизняній і зарубіжній літературі з питань економіки, фінансів, аналізу господарської діяльності, менеджменту. Однак слід зазначити, що показники платоспроможності ще в умовах адміністративно-командної економіки вважалися найважливішими для відображення фінансового стану підприємства. За радянських часів платоспроможність пов'язувалася з готовністю своєчасно та повністю здійснити розрахунки з промислово-виробничим і невиробничим персоналом, постачальниками, бюджетом тощо.

У науковій літературі широко розповсюджене поняття платоспроможності підприємства [1–11]. Український вчений-економіст В. В. Галасюк розглядає загальне визначення платоспроможності, тобто платоспроможність суб'єктів економічних відносин [1]. У фінансовому словнику наводиться дефініція платоспроможності, в якому суб'єктом виступає держава, юридичні або фізичні особи [2, с. 332].

В Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [3, глава 1] розглядається поняття платоспроможності банку, яке за змістом походить на визначення платоспроможності підприємства. Так, платоспроможність банку визначена як його здатність своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру.

Шелудько В. М. у своєму підручнику «Фінансовий менеджмент» наводить визначення платоспроможності підприємства у вузькому і широкому розумінні [4, с. 170]. Так, у широкому розумінні підприємство вважається платоспроможним за умов здатності виконувати зобов'язання перед кредиторами; у вузькому розумінні — підприємство повинно розраховуватися за кредиторською заборгованістю, що потребує негайного погашення, наявними грошовими коштами та їх еквівалентами. На думку автора роботи, наведені визначення платоспроможності відрізняються лише за часом виконання зобов'язань, оскільки найчастіше кредиторська заборгованість як частина зобов'язань підприємства у цілому виникає за вже поставлені матеріали, сировину, тому потребує найскорішого погашення у короткостроковому періоді, а зобов'язання, наприклад, за довгостроковим кредитом розтягуються у часі на декілька років, хоча і мають певний графік погашення.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності платоспроможності промислового підприємства в умовах ринкової економіки.

Проведений автором статті аналіз наукових праць Бланка І. О., Галасюка В. В., Журавльової Ю. Ю., Іоніна Є. Є., Крейніної М. М., Ковальова В. В., Ковальчук Г. В., Лігоненко Л. О., Поддєрьогіна А. М., Савицької Г. В., Селєзньової Н. Н., Шеремета А. Д. та інших

вчених, нормативно-правових актів (методик проведення аналізу підприємств і організацій, положень та інструкцій, які використовують у роботі банківські установи) щодо визначення сутності платоспроможності підприємства [1–11] дозволив виділити основні характерні моменти, на які звертають увагу науковці при дослідженні цієї економічної категорії, основні з яких подано на рис. 1.

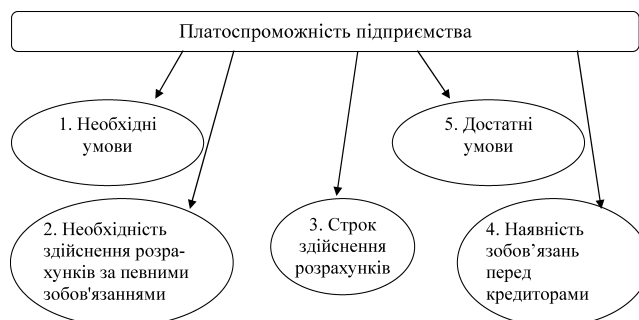

Рис. 1. Основні змістовні складові поняття «платоспроможність підприємства»

З рис. 1 випливає, що з відомих, найбільш розповсюджених визначень поняття «платоспроможність підприємства» можна виділити п'ять характерних змістовних складових. Це необхідні та достатні умови досягнення підприємством платоспроможного стану, обмеження за строком здійснення розрахунків, необхідність здійснення розрахунків за різними видами зобов'язань і наявність зобов'язань перед чисельними кредиторами.

Так, до необхідних умов платоспроможності підприємства науковці відносять наявність або достатність розміру: коштів, власних обігових коштів, грошових ресурсів та їх еквівалентів, активів, ліквідних активів, оборотних активів різного рівня ліквідності, грошових ресурсів та інших активів, мобільних фінансових ресурсів (грошових коштів, товарів (відвантажених, не сплачених покупцями, на відповідальності зберігання), наднормативних запасів готової продукції, дебіторської заборгованості тощо), активів, припинення контролю над якими не спричиняє втрати вартості.

Автор вважає, що спроможність сплачувати борги виникає за умов наявності активів на підприємстві, які вже за визначенням є власними ресурсами підприємства, тому не є доречним використання терміну «власні».

Також слід зазначити, що власні оборотні кошти — це загальновідомий показник, який розраховується як різниця між оборотними активами і короткостроковими пасивами [5, с. 221]. Однак на думку автора дослідження під платоспроможністю слід розуміти спроможність розраховувати за зобов'язаннями, що виникли, тому не можна обмежуватися тільки сумою оборотних активів, які залишаються вже після сплати короткострокових зобов'язань, як це пропонують Дж. Дєпалленс та Дж. Джоборд [6]. Доречним буде врахування усіх наявних ліквідних оборотних активів підприємства.

Отже, підприємство буде вважатися платоспроможним за умов наявності у нього активів (коштів, обігових коштів або усіх активів), які мають різний рівень ліквідності, тобто здатності перетворення у гроші. У зв'язку з цим автором роботи представляється доцільним досліджувати платоспроможність підприємства за строком настання терміну сплати за зобов'язаннями (за строком виконання зобов'язань) — короткострокову (до одного року) і довгострокову платоспроможність (більше одного року). Це необхідно для того, щоб при плануванні строків розрахунків вказувати реальні джерела погашення заборгованості, які не будуть непередбачуваними для підприємства і не стануть причиною зупинення процесу виробництва продукції.

Для підтримки короткострокової платоспроможності автор роботи вважає, що підприємство повинно мати у достатньому розмірі кошти на рахунках у банку чи касі, а також еквіваленти коштів (короткострокові фінансові інвестиції, які не більше ніж за три місяці конвертуються у гроші без значної втрати вартості [7]), тобто під короткостроковою платоспроможністю необхідно розуміти можливість протягом одного дня, тижня або місяця вчасно розрахуватися із кредиторами.

Підтримка довгострокової платоспроможності протягом декількох років можлива за умов наявності на підприємстві таких активів, які будуть ліквідними на будь-який момент часу у майбутньому. Отже, довгострокова платоспроможність підприємства крім наявності достатнього розміру коштів і їх еквівалентів повинна характеризуватися наявністю ліквідних товарів, готової продукції, дебіторської заборгованості з визначеним строком повернення та інших активів.

При дослідженні поняття «платоспроможність підприємства» науковці також відзначають необхідність здійснення розрахунків за зобов'язаннями, під якими розуміють: кредиторську заборгованість, яка потребує негайного погашення; зобов'язання; короткострокові (поточні) зобов'язання; довгострокові зобов'язання; зобов'язання підприємства (короткострокові та довгострокові); усі види заборгованості; платіжні зобов'язання; фінансові зобов'язання; планові платежі та термінові зобов'язання; позикові кошти (боргові зобов'язання).

Як видно з поданої вище інформації, виділяються декілька видів зобов'язань, які відносяться до різних класифікаційних ознак:

за строком розрахунків — короткострокові, довгострокові, термінові;

за характером виникнення розрахунків — фінансові; за видом оплати — боргові.

Слід зазначити, що усі наведені зобов'язання є платіжними, тобто такими, що пов'язані з оплатою продукції, робіт, послуг грошовими ресурсами. Зобов'язання з відвантаження продукції, виконання робіт, послуг не відносяться до терміну платоспроможності.

У процесі проведеного дослідження перелічені вище види зобов'язань було доповнено з урахуванням їх сутності (рис. 2).

З рис. 2 випливає, що за характером виникнення розрахунків виділено такі зобов'язання:

грошові — зобов'язання у грошовій формі перед суб'єктами економічних відносин;

фінансові — зобов'язання у грошовій формі перед фінансовими установами;

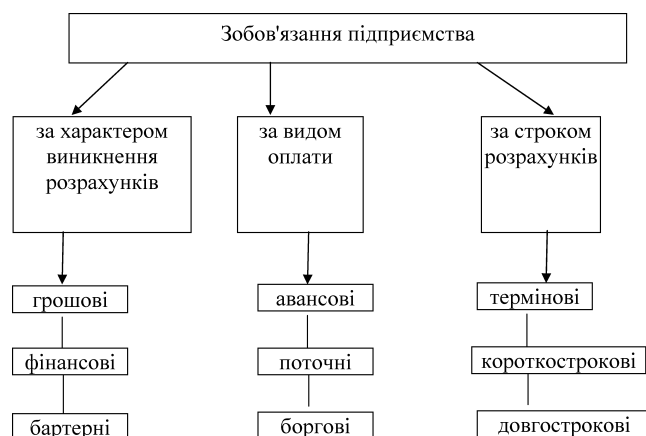

Рис. 2. Класифікація зобов'язань, які сплачує промислове підприємство у процесі здійснення господарської діяльності

бартерні — зобов'язання, які замінюють грошову форму розрахунків і передбачають обмін продукції, товарів тощо, які мають однакову вартість.

За видом оплати запропоновано розрізняти наступні зобов'язання:

авансові — зобов'язання, які передують поставці товару, надходженню продукції згідно з умовами контракту;

поточні — зобов'язання, які необхідно сплати на момент здійснення операції;

боргові — зобов'язання за позиковими ресурсами чи прострочені зобов'язання з різним строком несплати боргу (1 день чи 2 роки).

У процесі здійснення господарської діяльності у підприємства виникають зобов'язання за наступними строками сплати:

термінові — частка поточних пасивів, які підлягають погашенню на момент оцінки або протягом наступного періоду;

короткострокові — зобов'язання, строк оплати за якими не перевищує один рік (наприклад, короткострокові кредити банку, кредиторська заборгованість за товари);

довгострокові — зобов'язання зі строком погашення більше одного року (наприклад, довгострокові кредити банку).

Слід зазначити, що у роботах Поддєрьогіна А. М. і Загороднього А. Г. наголошується на тому, з яких операцій випливають зобов'язання, зокрема це товарні, кредитні та інші операції грошового характеру [2; 8].

Таким чином, на основі наведеної класифікації зобов'язань можна зробити висновок, що для забезпечення короткострокової платоспроможності підприємству необхідно здійснювати розрахунки за авансовими, поточними та борговими зобов'язаннями у грошовій формі. Для підтримки довгострокової платоспроможності підприємство повинно розраховуватися за борговими довгостроковими зобов'язаннями у грошовій формі.

Дослідники сутності платоспроможності підкреслюють, що розрахунки за зобов'язаннями мають строк (період) здійснення (рис. 1), який подається наступним чином у науковій літературі: певні терміни сплати, будь-який момент, вчасно, упродовж тривалого періоду, негайно у день настання строку платежу, у встановленні строки.

Дійсно, платоспроможність підприємства визначається тим, як швидко воно може розрахуватися зі своїми контрагентами. Тому автор дослідження вважає, що для забезпечення короткострокової платоспроможності підприємство повинно здійснювати платежі вчасно, тобто у встановленні строки відповідно до договірних домовленостей. Довгострокова платоспроможність забезпечується тим, що підприємство упродовж тривалого періоду виконує свої зобов'язання у день настання строку платежу.

Платоспроможність передбачає необхідність здійснення розрахунків з іншими суб'єктами господарювання. У визначеннях цього терміну, наведених у роботах Абрютіної М. С., Грачова А. В., Коробова М. Я., Шелудько В. М., наголошується на наявності зобов'язань саме перед кредиторами [4, с. 170; 9, с. 20; 10, с. 281]. Нікбахт Е. і Гропеллі А. окремо виділяють постачальників і кредиторів [11, с. 285]. На думку автора статті зобов'язання перед кредиторами включає задоволення вимог перед працівниками, державою, постачальниками та іншими осіб, тобто є достатньо містким. Слід зазначити, що у Господарському і Цивільному кодексі України відзначено про відносини між кредиторами і підприємством.

Підприємство може реалізувати усе своє майно і вчасно розрахуватися з кредиторами. При цьому воно за деякими характерними ознаками поняття «платоспроможність» буде мати платоспроможний стан, але не буде у змозі продовжувати свою господарську діяльність. Тому автором роботи виділено достатні умови забезпечення платоспроможності підприємства (рис. 1), які у проаналізованих наукових роботах формулюються наступним чином:

- здатність витримувати збитки;
- безперебійне здійснення процесу виробництва та реалізації продукції;
- підтримання нормального ритму господарської діяльності;
- спроможність здійснювати безперервну фінансово-господарську діяльність.

Зазначені достатні умови забезпечення платоспроможності підприємства повинні реалізуватися як у короткостроковому, так і у довгостроковому періоді. Наприклад, у короткостроковому періоді підприємство повинно здійснювати фінансово-господарську діяльність у звичайному режимі, який було узгоджено у поточних планах, програмах розвитку підприємства. У довгостроковому періоді платоспроможність буде визначатися дотриманням стратегічних напрямів фінансово-господарської діяльності.

Також слід зазначити, що здебільшого науковці характеризують платоспроможність підприємства як здатність виконувати певні дії, а саме здатність: розраховуватися, покриття, повернення, здійснення платежів, виконання, сплатувати, погасити.

На погляд автора дослідження не має сенсу наголошувати на необхідності уживання того чи іншого терміну, оскільки вони усі задовольняють сутність економічної категорії платоспроможність підприємства.

Отже, з урахуванням того, що платоспроможність виступає важливим показником фінансової стійкості і взагалі фінансового стану підприємства, а також наведених вище особливостей у визначенні цього терміну, автор роботи вважає за необхідне уточнити його економічну суть. Для цього платоспроможність підприємства

розподілено на короткострокову і довгострокову з таким змістовним навантаженням:

короткострокова платоспроможність — здатність підприємства у повному обсязі та у встановленні строки відповідно до договірних домовленостей виконувати зобов'язаннями у грошовій формі з кредиторами наявними коштами та їх еквівалентами, здійснюючи фінансово-господарську діяльність у звичайному режимі;

довгострокова платоспроможність — здатність підприємства повністю упродовж тривалого періоду виконувати боргові довгострокові зобов'язання у грошовій формі у день настання строку платежу з кредиторами наявними ліквідними активами, не змінюючи стратегічні напрями фінансово-господарської діяльності.

Однією із задач вивчення платоспроможності підприємства на сучасному етапі наукових досліджень є потреба у всебічній, науково обгрунтованій класифікації цього терміну. У економічній літературі найчастіше виділяють два основні види платоспроможності (за часовою ознакою): поточну та очікувану (перспективну) [12, с. 609].

Поточна платоспроможність визначається на дату складання балансу. Підприємство вважається платоспроможним при відсутності простроченої заборгованості перед постачальниками, банківськими установами і перед іншими організаціями. Очікувана (перспективна) платоспроможність визначається на конкретну дату в майбутньому періоді. Для цього порівнюються прогнозні величини наявності платіжних коштів з терміновими зобов'язаннями підприємства на цю дату.

У роботі Солодихіна Д. Н. щодо відновлення платоспроможності підприємства наводяться «градації неплатоспроможності»: від епізодичної до стійкої (хронічної) [13]. На противагу цьому твердженню можна запропонувати такі види платоспроможності (за спроможністю здійснення платежів): постійна і тимчасова. Взагалі, на основі проведених автором статті досліджень, з метою ефективного управління платоспроможністю виділено нові види платоспроможності підприємства, які подано у табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація платоспроможності промислового підприємства

Класифікаційні ознаки	Види платоспроможності
1. За строком виконання зобов'язань	— Короткострокова — Довгострокова
2. За видами господарської діяльності	— Платоспроможність за операційною діяльністю — Платоспроможність за інвестиційною діяльністю — Платоспроможність за фінансовою діяльністю
3. В залежності від операційного процесу	— Споживча — Виробнича — Комерційна
4. За спроможністю здійснення платежів	— Постійна — Тимчасова
5. По відношенню до суб'єктів інвестиційного процесу	— Платоспроможність інвестора — Платоспроможність підприємства-реципієнта

Як видно з інформації, наведеної у табл. 1, за видами господарської діяльності автором роботи запропоновано розрізняти:

платоспроможність за операційною діяльністю, тобто здатність підприємства вчасно виконувати зобов'язання, які виникають перед кредиторами за поставлені матеріали, сировину, напівфабрикати, що використовуються у процесі виробництва продукції;

платоспроможність за інвестиційною діяльністю, як здатність підприємства розраховуватися за придбані машини, устаткування тощо;

платоспроможність за фінансовою діяльністю — здатність підприємства здійснювати платежі за отриманими кредитами.

В залежності від операційного процесу запропоновано досліджувати наступні види платоспроможності:

споживчу, яка виникає при поповненні оборотних активів для продовження виробничого процесу;

виробничу, яка безпосередньо пов'язана з безперервним здійсненням виробництва продукції (наприклад, оплата праці робітників);

комерційну, яка стосується продажу продукції (наприклад, оплата маркетингових досліджень, рекламні витрати).

Постійна платоспроможність підприємства — це його здатність у будь-який момент виконати зобов'язання, на відміну від тимчасової, яка характеризується виникненням труднощів з оплатою у зв'язку з дією непередбачувальних факторів.

Актуальною є проблема підтримки платоспроможності як підприємством-реципієнтом, так і його стратегічним інвестором у процесі реалізації інвестиційних проектів. Платоспроможність інвестора — здатність вчасно профінансувати будівництво цеху, закупівлю устаткування та інші інвестиційні процеси. Платоспроможність підприємства — здатність вчасно освоїти інвестиційні ресурси і сплачувати проценти на вкладений капітал.

Таким чином, наведені підходи до визначення економічної сутності платоспроможності промислового підприємства дозволять дослідити напрями оцінки, структуру його платоспроможного стану у сучасних умовах ринкової економіки. У наступних дослідженнях слід дати оцінку формуванню платоспроможного стану реального підприємства.

Література

1. Галасюк В. В. Об определении понятия «платежеспособность» в контексте концепции ССФ / В. В. Галасюк // Фондовый рынок. — 2003. — № 13. — С. 26–33.

2. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент: підручник / В. М. Шелудько. — К.: Знання, 2006. — 439 с.

3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=z0841-01>. — Заголовок з екрану.

4. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. — 4-е вид., випр. та доп. — К.: Т-во «Знання», КОО; Л.: Львів. банк. ін-ту НБУ, 2002. — 566 с.

5. Ковалёв В. В. Введение в финансовый менеджмент / В. В. Ковалёв. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 768 с.

6. Depallens G., Jobard J. P. Gestion financiere de l'entreprise / G. Depallens, J. P. Jobard. — P.: Sirey 9 edition, 1986. — P. 85.

7. Международные стандарты финансовой отчётности. — М.: Аскери-АССА, 2004. — 572 с.

8. Фінанси підприємств: підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та інш.; за заг. ред. А. М. Поддєрьогіна. — 7-ме вид. — К.: КНЕУ, 2008. — 552 с.

9. Абрютіна М. С. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: учеб.-практ. Пособие. / М. С. Абрютіна, А. В. Грачев. — 2-е изд., испр. — М.: «Дело и Сервис», 2000. — 256 с.

10. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. / М. Я. Коробов. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2002. — 296 с.

11. Нікбахт Е. Фінанси / Е. Нікбахт, А. Гропеллі. — К.: Основи, 1993. — 382 с.

12. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. для ВНЗ / Г. В. Савицька. — 3-тє вид., випр. і допов. — К.: Знання, 2007. — 668 с.

13. Солодухин Д. Н. Финансовая стратегия восстановления платежеспособности предприятия / Д. Н. Солодухин // Финансы. — 2008. — № 4. — С. 65–67.